

Huculský kůň České republiky.

V ČR existuje značná paleta plemen koní, která jsou chována pro různé účely. S tím jak kůň ztrácel na významu v armádě, dopravě a zemědělské výrobě, posouvalo se postupně těžiště jeho využití k různým druhům sportu a zábavy volného času.

Ve vazbě na tento proces je v současné době proto potřebné rozlišovat **výkonnostní a nevýkonnostní plemena koní**. Toto rozlišení je podstatným kritériem při stanovení chovného cíle, včetně racionálního a efektivního přístupu ke šlechtitelskému procesu. Je tím dán i předpoklad četnosti chovu takového plemene v čistokrevné podobě, který musí zaručovat kvalitní plemenitbu bez negativních důsledků nechtěné příbuzenské plemenitby.

Výkonnostní plemena, kam patří většina současně u nás chovaných plemen koní, jsou plně využívána ve svém zaměření s cílem získání maximálního požadovaného výkonu. Jako příklad uveďme skok, drezúru, rovinové, překážkové či klusácké dostihy nebo záprahový sport, těžký tah apod.

Vedle těchto plemen, **jsou však u nás chována další plemena**, která toto využití zcela nenacházejí a ve zmíněných disciplínách nemají výrazného předpokladu na úspěch v konkurenci výkonnostních plemen. **Selekční tlak ve šlechtitelském procesu není zaměřen na nejvyšší výkon s cílem docílení maximálního genetického pokroku v požadovaném směru. Nejde tedy o uplatnění formy direkcionální selekce při výběru zvířat k dalšímu chovu, ale v zásadě o stabilizační selekci**, která se snaží zachovat aktuální stav znaků a vlastností, **při uchování specifík která tato plemena koní nesou**. Svou existencí výrazným způsobem přispívají nejen k účtě k historickým hodnotám národa, ale především **k zachování genetické rozmanitosti resp. biodiverzity světa**.

Z uvedených skutečností je zcela zřejmé, že chov nevýkonnostních plemen koní **nelze stavět zcela na výkonnostní či komerční bázi** a chov takovýchto koní je vysoce potřebný i za cenu jejich menší hospodářské využitelnosti než u výkonnostních plemen.

Mezi takováto plemena chovaná na území naší republiky patří **vedle Starokladrubského koně i Huculský kůň**, který patří mezi malá horská plemena koní a je i **v platném zákoně č.154/00 Sb. zahrnuto mezi genetické rezervy ČR** (dále jen GZ). Současně je **zařazeno v rámci FAO mezi světově chráněný genetický zdroj**, mezi něž patří vedle České republiky chované chráněné malé populace v Polsku, Rumunsku, Maďarsku, Slovensku, Rakousku a nově i Německu. **Plemeno je zahrnuto mezi genové zdroje UNESCO**, které se snaží koordinovat jeho záchranu. Ke vzájemné koordinaci byla proto v roce 2000 oficiálně ustavena **mezinárodní střešní chovatelská organizace HIF** (Hucul International Federation), se sídlem v Rakousku, jejíž zakládajícím členem je i Česká republika.

Chov huculského koně v České republice je řízen nejen běžným způsobem ze zákona oprávněným subjektem tj. Asociací chovatelů huculského koně, z.s. (ACHHK), která je současně nositelem oficiální plemenné knihy, ale současně na základě zmíněného „**Národního programu ochrany a užití genetických zdrojů hospodářských a užitkových zvířat v ČR**“ (dále jen NPGZ ČR), který je koordinován **garantem programu pod VÚŽV Uhřetěves, v.v.i.**

Trochu historie plemene.

Toto plemeno, původem z karpatského masivu, vzniklo na území bývalého Rakouska-Uherska. Po jeho zániku se ČR stala jednou z nástupnických zemí, kde chov huculského koně kontinuálně pokračoval. V hipologické literatuře je huculský kůň již v roce 1602 popisován

jako samostatné plemeno (Bílek aj. 1958) a **jde tedy spolu se Starokladrubským koněm o nejstarší plemena koní chovaná na našem území.**

Jeho oficiálně evidovaný chov vzniká v dnešním **Rumunském hřebčině Lucina**, situovaném v nadmořské výšce cca 1 200 m s tvrdými horskými podmínkami vnějšího prostředí, **který byl založen v r.1856.** Jeho chov byl v počátku situován do huculského hřebčina **v Turja Remetech na Podkarpatské Rusi.** Ten však zanikl začátkem 2. světové války. **Československá republika tehdy dislokovala pouze 33 chovných koní.**

Po válce v r. 1950 byl chov směřován do **dnes již neexistujícího slovenského hřebčina lesů Muráň.** V té době **hrozilo v bývalém Československu vyhynutí huculského koně.** Díky několika málo nadšencům se podařilo tento chov zachránit. Pro potřeby lesů bylo ke **zmohutnění využito několik plemenů fjordského koně, s jehož genovou eliminací se u některých jedinců potýkáme dodnes.** V našich podmínkách byl hucul chován především pro vojenské účely ve vojenském, dnes již neexistující **hřebčině Malá Morávka v Jeseních.**

Od června 1998 je ustavena první oficiální česká plemenná kniha huculského koně. Nositelem PK je jak již zmíněno výše, **Asociace chovatelů huculského koně, z.s..**

Podmínkou zařazení hřebce nebo klisny do genetických zdrojů (NPGZ) je od roku 1997 úspěšné vykonání všestranných zkoušek výkonnosti, které mají za cíl především udržet v plemeni požadované charakterové vlastnosti a svou náročností jsou srovnatelné se Starokladrubským koněm.

Hucul je charakterizován následující tělesnou stavbou: Tělo je souměrné, s delším rámcem, na kratších kostnatých nohách, s tvrdou kopytní rohovinou. Hlavu má výrazně těžší, středně dlouhou, v čele širokou, tarpaního nebo kertačího typu. Krk je silný, svalnatý s bohatou hřívou, koutek méně výrazný. Hrudník hluboký, široký, žebra dobře klenutá. Hřbet je silný, pevný, bedra dobře vázaná. Pánev je široká, kratší a mírně skloněná. Končetiny kostnaté, suché a kratší, kopyta menší a dobře utvářená, s dobrou tvrdou rohovinou. Postoj hrudních končetin zpravidla pravidelný, postoj pánevních končetin je často šavlovitý. Chody jsou krátké, vytrvalé a spolehlivé. V našich podmínkách dosahuje rozměrů, které vykazují značnou proměnlivost: klisny 134 - 142 cm KVH; 17,5- 19,5 cm ob. hol.; hřebci 136 - 144 cm KVH; ob. hol. 16,5-18,5 cm. Hmotnost 350 - 450 kg.

Zbarvením jsou převážně plášt'oví plaváci či hnědáci různých odstínů, bez odznaků. Ostatní barvy se vyskytují sporadicky. **Strakatost je pro čistokrevného hucula nepřijatelná. V ČR je dnes chováno cca 10 klisen strakatého hucula a jsou vedeny v samostatném oddíle PK a nejsou genovou rezervou. U plášt'ového hucula, pokud se v jeho rodokmenu vyskytl strakatý předek je před zařazením do NPGZ proveden genetický test na přítomnost vlohy pro strakatost.**

Všichni jedinci zařazovaní do prvních dvou oddílů PK musí mít od roku 2009 ověřen původ rodičů formou DNA

Tělesnou stavbou je velmi dobře přizpůsoben pro práci v horských oblastech se všestranným využitím. **Dříve byli tito koně hojně využíváni k nošení břemen v horském terénu, což bylo jejich typickou vlastností.**

Dnes slouží především jako kůň **k volnočasovým aktivitám, s klidným či živým temperamentem a dobrým charakterem pro práci i chování k lidem. Horší charakter je výjimkou. Osvědčuje se k využití v hippoterapii pro malé děti i dospělé (viz foto).** Vzdor malému tělesnému rámci může být využit i **pod těžkým jezdcem k vyjížděním v náročném terénu, nebo k jízdě v kočáře či tahu.**

Hipoterapie dětí na Farmě Janova Hora

Fyzicky dospívá v 5 až 6 letech a dožívá se vysokého věku (30 let není vzácností). Vyznačuje se dobrou plodností, skromností, vytrvalostí, nenáročností a pevným zdravím, což jsou vesměs velmi pozitivní vlastnosti tohoto plemene. Snáší i celoroční chov bez klasické stáje v horských podmínkách. **Rozhodně by bez obtíží nahradil dnešními „Ochránci přírody“ preferovaná, tak zvaně divoká plemena, importovaná ze zahraniční do bývalých vojenských prostor.**

V současné době je huculský kůň v ČR vnímán především v rozsahu registrovaných jedinců v PK.

První písemná podoba **PK ČR vyšla v roce 2002, jako I část - Plemenné klisny**. Nyní je PK ČR vedena v elektronické podobě a většina jedinců je současně zachycena v barevné publikaci vydané ACHHK v roce 2018 pod názvem **HUCULSKÝ KŮŇ ČESKÉ REPUBLIKY – „FOTOKATALOG“**, ve formátu A4 (253 stran). **Obsahuje fotografie 20 aktuálních hřebců** (ostatní již byli zveřejněny v barevném katalogu z roku 2004 či jeho doplňku z roku 2006) **a 253 klisen**. **U každého koně je zveřejněn třígenerační rodokmen s případným uvedením čísla stránek fotografií předků, kteří jsou v katalogu zahrnuti. Dále přináší základní tělesné rozměry, % původních huculských genů s mezinárodně uznanou mateřskou rodinou a Wrightův koeficient $F_{(x)}$ (počítaný z páté generace předků), což je pro připařování v malých populacích významné.**

Aktuální situace

Aktuální populace huculského koně v ČR je vnímána v rozsahu oficiální plemenné knihy, která k závěru roku 2020 představovala **383 klisen s 12 aktivními hřebci**.

V této souvislosti je však třeba říci, že vedle této populace PK, je v ČR současně evidováno podobné množství, po většině dosti starých huculských koní, s různým podílem cizorodých genů, kteří stojí mimo plemennou knihu a významnou část tvoří valaši. Samostatnou kategorií podobné velikosti pak dále představují tak zvaní „koně v užitkovém typu hucula“. Vznikla různou úrovní nečistokrevné plemenitby a křížení, která se však důsledným uplatňováním zákonné plemenitby hřebců s huculskou licencí daří zmenšovat a nejmladší jedinec této kategorie má stáří aktuálně 13 let.

Samostatnou část klisen v PK tvoří tak zvaný „**plemenný nukleus**“ který se kryje se všemi klisnami a hřebci zařazenými do národního programu zmíněného **NPGZ ČR. Aktuálně jde o 12 hřebců a 158 klisen, což je 41,3 % populace klisen v PK ČR.**

Pro informaci chovatelské veřejnosti je vhodné poněkud podrobněji specifikovat stav ohrožení, ve kterém se v současné době tato čistokrevná část populace nachází.

- Chov klisen zařazených do PK huculského koně ČR je realizován v podmínkách značné roztržitosti chovu, což sebou nese některá negativa. Jde nejen o způsob a kvalitu podmínek vnějšího prostředí, ale především obtížně zajistitelné žádoucí připarování optimalizovaných kombinací rodičovských párů s ohledem na mnohdy velké vzdálenosti umístění plemeníků. Klisny, pokud posuzujeme celou PK, jsou chovány prakticky na celém území České republiky **v 67 okresech** (ze 76+1 okresů v ČR). Kromě 10 chovů s koncentrací nad 4 klisny jsou rozptýleny **u více než 240 chovatelů** (resp. majitelů). Problém klisen zařazených do NPGZ ČR je obdobný. Podíl chovatelů s chovem jedné až dvou klisen v aktuální populaci klisen NPGZ ČR se v posledních letech stále zvyšuje a tvoří 55,1 %. **Největší koncentrací, nad 10 klisen dnes disponují chov Farma Hucul -Janova Hora a farma Cunkov.**
- Liniovou skladbu samičí populace tvoří nadále **čtyři základní hřebčí genealogické linie Gurgul, Goral, Oušor a Hroby**. Ostatní linie, pokud se vyskytují, zahrnují nevýznamné procento.
- Vážným problémem je **téměř kritická úroveň aktuální reprodukce a tím zajištění normálního obratu stáda**. Při hodnocení tohoto problému je třeba mít stále na paměti délku generačního cyklu koní (10 -13 let), která spolu s uniparitou a setrvačností chovatelů se mohou zřetelně projevit až za mnoho let.

Přesto, že jde o dlouhověké a vitální plemeno, průměrný věk klisen v tomto plemenném **nukleu činí 15,5 roků** (v celé PK ČR 18,5 roků) **a právě z věkových důvodů je 19 % klisen reprodukce již neschopných** (prům. věk 25,5 roků) **a 25 % jen výjimečně** (prům. věk 20,2 roků). Na otázku proč takto již reprodukčně nevhodné klisny v NPGZ ČR evidovat je, že zařazení do GZ podle platného zákona 154/00 Sb. § 14 trvá doživotně.

- Klisny zařazené do NPGZ ČR všechny musí mít huculskou rodinu, která sahá k mezinárodně uznaným zakladatelkám. **V českém chovu jsou v současnosti k dispozici klisny 24 takovýchto rodin**. Pro přehlednost je chovatelům zpracována samostatná publikace ACHHK,z.s. s názvem „**Genealogická struktura huculského koně České republiky z hlediska příslušnosti k uznaným huculským rodinám**“. Publikace zpracovaná do schémat, **zahrnuje 607 jmen koní** a umožňuje dojít až k mezinárodně uznaným zakladatelkám.
- Nemalou komplikací každého čistokrevného chovu malého rozsahu je **nebezpečí příbuzenské plemenitby a její možné deprese**. Proto je příbuznost v celé populaci

sledována periodickým zjištěním **průměrného koeficientu příbuznosti $F(x)$ dle Wrighta**, který **aktuální populace klisen v PK počítaný z 5. generace předků činí $F(x) = 2,730$** . Pouze **43 tj. 11,2 % klisen pochází ze zcela nepřibuzné plemenitby**. Pro ulehčení orientace chovatelů je proto každoročně vypočítáván koeficient příbuzenské plemenitby **$F(x)$ z páté generace předků pro všechna hypotetická spojení všech klisen v HPK a PK se všemi aktuálními plemeníky**.

Výsledky jsou větším chovatelům poskytovány v písemné nebo elektronické podobě. Malochovatelé mají možnost tvorbu konkrétního páru konzultovat telefonicky, e-mailem nebo písemně. **Stav příbuznosti se daří udržet v přijatelné úrovni.**

- Jak jsme se již zmínili, čistokrevný hucul je v meších populacích chová i dalších šesti státech sdružených v HIF, což poněkud **usnadňuje řešit někdy nepříznivý stav v příbuznosti** importem vhodného jedince, především hřebců.

Aby však bylo možno jednoduše **komunikovat při výběru vhodných jedinců a vyhnout se případným problémům při mezinárodním uznání původu importovaného koně** byl založen **Evropský registr huculských koní „Online HIF-Regist“**. Tento je vodítkem při posuzování pravosti původu koní při jejich nákupu zahraničním partnerem. Pokud prodaný kůň v registru nebude, nebude jeho původ mezinárodně uznáván jako huculský.

Na základě tohoto závazku byla provedena analýza celkové databáze huculských koní ČR, ze které bylo **do „HIF registru“ možno dosud zveřejnit 281 klisen a hřebců**, které byly „registrem“ převzaty. Registr je **každoročně doplňován o nově zařazené koně do chovu**.

- Významným opatřením realizovaným od počátku vzniku oficiální PK ČR jsou **výkonnostní zkoušky**. Konec zařazené před rokem 1998 nebyly u nás po určité období výkonnostním zkouškám podrobovány.

Zkoušky v úrovni kategorie „A“ patří spolu se Starokladrubským koněm k nejnáročnějším a zajišťují všestranné přezkoušení charakteru, jako nejvýznamnějšího „výkonnostního činitele“ každého koně. **Kůň zařazovaný do prvních dvou oddílů PK ČR musí výkonostní zkoušku složit nejméně v úrovni kategorie „B“ tj. tah nebo sedlo.**

Závěrem snad dodejme, že **řada drobných chovatelů není technicky ani personálně vybavena** koně na všestranné výkonnostní zkoušky připravit, což **ve vazbě na zmíněnou kritickou situaci v obratu stáda patří k obtížným úkolům, před kterými chov huculských koní v České republice v současnosti stojí.**

Máme však několik chovatelů, kteří tyto problémy nesdílí a jsou schopni i **úspěšně reprezentovat český chov jak na národních výstavách či mezinárodním evropském šampionátu.**

Zpracoval: Ing Jaroslav Jelínek, CSc. ACHHK, z.s. Pardubice

**Pro ilustraci několik záběrů z výstavy „Kůň 2020“, Lysá nad L. – koně Farma Cunkov,
foto M. Švejdová**

